

משפט יצחק

סרבנות גט מצד האישה

חרם דרבנו גרשום, כתובה, צווי הגבלה ומאסר לסרבנית גט

גיליון 46 • סרבנות גט ואכיפת גירושין • ו' באלול תשפ"ו

מאת: הרב יצחק דן גרונברגר

יצירה מקורית מאת הרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו, להעתיקו או לעבדו עיבוד מהותי בלא רשות בכתב. ציטוט קצר ומידתי מותר בכפוף לייחוס מלא ולהפניה פעילה אל grunberger-law.co.il.

שלושה ימים בלבד התקיימו חיי הנישואין, ולאחריהם שנים של פירוד. האיש ביקש להתגרש, בית הדין חייב את האישה לקבל גט, הערעורים נדחו, אך האישה התנתה את קבלת הגט בתשלום ובוויתורים שטרם נפסקו לה. האם גם אישה יכולה להיות סרבנית גט; האם חרם דרבנו גרשום מעניק לה זכות לעכב את הגירושין; ומתי רשאי בית הדין להגיע עד צווי הגבלה, ביטול מזונות ואף מאסר?

השיח הציבורי רגיל לזהות עיגון עם בעל המסרב לתת גט. ברוב המקרים הקשים אכן תלויה האישה ברצונו של האיש לכתוב ולמסור גט כשר. אולם דין תורה אינו מכיר בחירותו של צד אחד בלבד. גם איש שנקשר בנישואין מתים, ושבת הדין קבע כי אשתו חייבת לקבל את גיטה, זכאי שלא יוחזק כבן ערובה למיקוח כספי. חמלת התורה אינה נמדדת במינו של המעגן אלא בצדקת הדין.

השאלה המרכזית

מה כוחו של חרם דרבנו גרשום שלא לגרש אישה בעל כורחה; באילו נסיבות רשאי בית הדין לחייבה לקבל גט; האם תביעת כתובה או רכוש מעכבת את סידור הגט; ואילו אמצעי אכיפה מותר להפעיל נגד סרבנית שאינה מצייתת לפסק חלוט?

א. תקנת רבנו גרשום — מגן לנישואין, לא כלי לעיגון

מעיקר דין התלמוד האיש מגרש לרצונו והאישה מתגרשת גם שלא לרצונה, כמבואר במשנה יבמות יד ע"ב ובסוגיות הגמרא, וכן פסק הרמב"ם בהלכות גירושין פרק א. רבנו גרשום מאור הגולה תיקן שלא יישא אדם אישה על אשתו ושלא יגרש את אשתו בעל כורחה. התקנה עיצבה את חיי הנישואין בישראל והפקיעה מן הבעל את האפשרות לסלק את אשתו כלאחר יד.

אולם תקנה שבאה להגן על האישה אינה רישיון שלה לכלוא את האיש. הפוסקים דנו במקרים שבהם לא חלה התקנה או שניתן היתר — מחמת מום, מרידה, איסור, סכנה, העדר אפשרות לחיי נישואין או עילה אחרת שהוכחה בבית הדין. השולחן ערוך אבן העזר סימן א וסימנים קיז וקיט, והרמ"א שם, מבחינים בין גירושין שרירותיים לבין מקום שהדין מחייב את פירוק הנישואין.

היתר מאה רבנים הוא מסלול חריג המאפשר, בתנאים ההלכתיים שנקבעו ובפיקוח בית דין, לשאת אישה נוספת כאשר הראשונה אינה מקבלת גט. בדרך כלל נדרשים מאה רבנים משלוש ארצות, השלשת הגט והבטחת הכתובה בהתאם לנסיבות ולמנהגי בתי הדין. אין זה קיצור דרך לכל בעל שאשתו אינה מסכימה להתגרש; ומאידך אין לומר שהחרם הפך את סירובה לעולם ועד לעובדה שאין לה תרופה.

ב. חיוב לקבל גט אינו נולד מכעסו של הבעל

אין להשוות אישה המסרבת לגירושין מפני שבעלה החליט לעזבה בלא עילה, לאישה שבית הדין בירר את העובדות וקבע שהיא חייבת לקבל גט. עצם אמירת הבעל "מאוסה עליי" אינה מספיקה תמיד להפקיע את חיוביו או להתיר כפייה. התקנה נועדה בדיוק למנוע מצב שבו כוחו הכלכלי של האיש יאלץ אישה להסכים לגירושין שלא כדין.

לעומת זאת, כשקיימת עילה מבוררת; כשהנישואין התרוקנו מתוכנם; כאשר אין תוחלת לשלום בית; או כשהאישה עצמה משתמשת בסירוב להשגת ממון שאינו מגיע לה — רשאי בית הדין לקבוע חיוב. גם כאן יש להפריד בין עצם חיוב הגט לבין הכלים לאכיפתו. תחילה פסק מנומק; לאחריו אפשרות ערעור; ורק אז סנקציה מדורגת המתאימה לסירוב.

קביעה הלכתית נחרצת: הטענה שאישה אינה יכולה להיות סרבנית גט היא בדוֹתא שאין לה שורש בשי"ס, בפוסקים או במוסר התורה. אפשר שהכלים ההלכתיים שונים מחמת מבנה הגט וחרם דרבנו גרשום, אך עיגון הוא עיגון. מי שמחזיק אדם בקשר ריק כדי לכפות עליו הסכם ממוני אינו נעשה צודק מפני שהוא קורא למעשהו "עמידה על זכויות". זכות טובעים בדין; גט אין מחזיקים כקלף מיקוח.

ג. הכתובה — זכות ממונית שאינה תמיד מעכבת גט

הכתובה נתקנה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. משום כך יש מקומות שבהם אין האיש רשאי לגרש לפני שהבטיח או שילם את כתובתה. אך במקום שהאישה חייבת לקבל גט, קבע הרא"ש בתשובותיו כלל מב סימן א שאין היא יכולה לומר: "אין רצוני לקבל גט עד שייתן לי כתובתי". כאשר הדין מחייב את הגירושין, חוב הכתובה נעשה כחוב ממוני אחר: את הנמצא ישלם, והיתרה תיגבה כאשר תשיג ידו.

כך נפסק בשולחן ערוך אבן העזר סימן קיז סעיף יא, ובדברי הרמ"א בסימן קיט סעיף ו. החלקת מחוקק והבית שמואל ביררו את ההבדל בין מי שמגרש מרצונו בלבד, שאז תכלית הכתובה עומדת במלוא תוקפה למנוע קלות ראש, לבין מי שמוכרח להיפרד מחמת דין, שאז אין הכתובה זכות להמשך הנישואין.

אין להסיק מכאן שמותר לבעל להעלים נכסים או להתחמק מן הכתובה אחרי הגט. על בית הדין להגן על תביעתה: להשליש סכום, לתת ערבויות, להטיל עיקול, לקבוע דיון קרוב או כל סעד מתאים. אך הגנה על החוב אינה זהה להפקדת מפתח חירותו של האיש בידי מי שתובעת את החוב.

ד. החלטת נשיא בית הדין הגדול בתיק 1125604/8

בתיק 1125604/8, שניתן בבית הדין הרבני הגדול ביום ט"ז בשבט תש"ף (11.2.2020) מפי נשיא בית הדין הגדול, הרב הראשי לישראל הרב דוד ברוך לאו, נדונה אישה שחויבה לקבל גט אך ביקשה לעכבו עד לאחר הדיון בכתובתה. בית הדין האזורי הבהיר שהקדמת בירור הכתובה תעכב את ההליך.

ההחלטה סקרה בהרחבה את תשובת הרא"ש, השולחן ערוך, הרמ"א, החלקת מחוקק, הבית שמואל, הגר"א, הנודע ביהודה ופסקי הדין הרבניים. מסקנתה הייתה חדה: כאשר האישה חייבת לקבל גט, אין היא יכולה לעכב את הגירושין מפני שאין לבעל כסף לפרוע את הכתובה, ואף לא עד שיסתיים בירור עצם הזכאות. עליה לקבל את הגט, ולאחר מכן תתבע את כתובתה.

עם זאת הודגש שעל בית הדין לעשות כל שאפשר כדי להבטיח שאם תזכה בכתובתה, לא יוכל הבעל להתחמק. לכתחילה עדיף לסיים את ענייני הממון קודם הגט כאשר הדבר אפשרי במהירות; אך אין לעכב גירושין לאורך זמן מחמת הליך ממוני מתמשך. ההחלטה אישרה את צווי ההגבלה, בתחולה שנדחתה בחודש, והחזירה את תביעת הכתובה לבית הדין האזורי.

ה. תיק 1110808/11 — כשהסנקציות אינן מזיזות את המסרבת

בפסק חריג של בית הדין הרבני האזורי רחובות, תיק 1110808/11, שניתן ביום י"ג בשבט תשפ"א (26.1.2021) בהרכב הרב ציון אשכנזי — אב"ד, הרב אליהו עמאר והרב שמואל דומב, הורה בית הדין על מאסר האישה למשך חמש שנים או עד לקבלת גיטה, המוקדם מביניהם, בכפוף לאישור נשיא בית הדין הגדול.

הנסיבות היו קיצוניות. חיי הנישואין נמשכו שלושה ימים בלבד; הפירוד נמשך שנים; פסק החיוב השתרע על פני עשרות עמודים; הערעורים לבית הדין הגדול והעתירה לבג"ץ נדחו; והאישה סירבה לקבל את הגט עד שייענו דרישותיה הכספיות. בית הדין הציע מנגנונים לשמירת הכספים ולהבטחת הכתובה, זמן אותה שוב ושוב, הטיל צווי הגבלה וקנס מדורג, ואף התיר פרסום — אך ללא הועיל.

בית הדין שאל בצדק מדוע חירותה של המסרבת חשובה מחירותו של המעוגן. מאסר אינו עונש נקמה: המפתח מצוי בידה, והיא יכולה לצאת ממנו מיד בקבלת הגט שעליה כבר חויבה. משהתברר שאין לה נכסים, עבודה או מקור גבייה, ושהסנקציות הכספיות אינן אפקטיביות, לא נותר כלי מעשי אחר.

הפסק גם דחה את טענת "האכיפה הבררנית". העובדה שבתיק אחר המתין בית דין חמש-עשרה שנה אינה מחייבת להמתין זמן דומה. אדרבה, אם המתנה כה ארוכה הייתה טעות, אין הופכים אותה לתקן. כל מקרה מוכרע לפי משך העיגון, עילת החיוב, התנהלות הצדדים ויעילות האמצעים שכבר נוסו.

ביקורת חריפה על הרחמים המזויפים: מי שמבקש מבית הדין "להמתין עוד" בלי לומר מה ישתנה ומתי, אינו מבקש ארץ אפיים אלא אריכות עיגון. חז"ל לימדונו שכל המרחם על האכזרים סופו להתאכזר על הרחמנים. אין חמלה בהשארת איש בכבלי קשר שלא החל, כדי שלא להכביד על מי שבוחרת בכל בוקר להמשיך את הסירוב. רחמים שאינם רואים את המעוגן אינם מידת רחמים אלא סנוורון מוסרי.

ו. גם החוק מכיר בסרבנות מצד אישה

סעיף 1(ג) לחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995, קובע שאם בית הדין פסק שאישה תקבל גט ולא קיימה את הפסק, רשאי הוא — באישור נשיא בית הדין הרבני הגדול ובמטרה להביא לקיום הפסק — לתת נגדה צו הגבלה. סעיף 7א לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז-1956, מעניק לבית הדין סמכויות אכיפה לפי פקודת ביזיון בית המשפט.

בג"ץ 6617/18 אישר כי התניית גט בדרישות כלכליות, לאחר שהסוגיה הוכרעה, היא סרבנות גט לשמה. בבש"פ 701/18 הובהר כי סמכות האכיפה גמישה וכוללת קנס או מאסר בהתאם למקרה. אין כאן ביטול של חרם דרבנו גרשום; יש כאן הפעלת דין לאחר שבית הדין המוסמך קבע שהתקנה אינה מעניקה חסינות לסירוב המסוים.

ז. ביטול מזונות — כלי שיש להפעילו בזהירות

הרא"ש כתב שבמקום שהאישה חייבת לקבל גט והיא מסרבת, יכול האיש למנוע ממנה שאר, כסות ועונה. אך הפוסקים נחלקו בהיקף הדין. הרא"ם סבר שבנסיבות מסוימות עצם רצון הבעל לגרש וסירוב האישה עשויים לפוטרו ממזונות; החלקת מחוקק, הר"ן, הבית מאיר ואחרונים רבים חלקו והזהירו שאם כל בעל יוכל להרעיב את אשתו עד שתתרצה — נמצאת תקנת רבנו גרשום בטלה.

לכן אין לבטל מזונות מפני שהבעל רוצה גט בלבד. יש צורך בטענה מבוררת ובפסיקת בית דין, ובמקרים רבים גם בהשלשת כתובה או בהבטחת זכויותיה. לאחר שניתן חיוב גט חלוט והאישה מסרבת, צירפו בתי הדין את שיטת הרא"ש, הרא"ם, הישועות יעקב ופוסקים נוספים לפטור ממזונות. ההכרעה תלויה בעילת הגירושין, במנהג העדה, בתנאי הכתובה ובהיקף החיוב.

ח. מדרג הפעולה הנכון

1. פסק מנומק: אין להטיל תווית "סרבנית" לפני בירור עילת הגירושין והכרעה שיפוטית.
2. הבטחת ממון: אם יש תביעת כתובה או רכוש, יש לקבוע דרך שתשמור עליה בלי להפוך את הגט לבטוחה.
3. הזמנה ברורה: לקבוע מועד לסידור גט ולהבהיר שהקבלה אינה ויתור על זכויות שלא הוכרעו.
4. צווים מדורגים: יציאה מן הארץ, דרכון, רישיון, עיסוק, בנק, קנס ופרסום — לפי הדין והאפקטיביות.
5. מאסר כמוצא אחרון: כאשר הפסק חלוט, הסרבנות ממושכת, הדרישות אינן כדין והכלים הקלים נכשלו.
6. היתר מאה רבנים: לבחון כאשר התנאים ההלכתיים מתקיימים והמסלול מתאים יותר, בלי להשתמש בו כאיום ריק.

ט. מסקנה

- א. חרם דרבנו גרשום מגן על אישה מגירושין שרירותיים, אך אינו מקנה לה רישיון לעגן איש שחויבה לקבל ממנו גט.
- ב. חיוב אישה בגט דורש עילה מבוררת ופסק מוסמך; אין די ברצון חד־צדדי של הבעל.
- ג. כתובה ורכוש יש להבטיח ולברר, אך לאחר חיוב גט אין להשתמש בהם כדי לעכב את החירות האישית.
- ד. החוק וההלכה מאפשרים צווי הגבלה נגד סרבנית, בכפוף לאישורים ולשיקול דעת מדורג.
- ה. במקום שבו כל הסנקציות נכשלו והסירוב משמש לסחיטה, מאסר עשוי להיות כלי אכיפה צודק — לא עונש על דעה אלא דרך להפסיק הפרה מתמשכת של פסק.
- ו. אין דין אחד למעגן ודין אחר למעגנת. צדק שאינו רואה את חירותו של האיש אינו צדק אלא משוא פנים עטוף ברחמים.

בן הזוג חויב לקבל גט אך מתנה אותו בכסף או בוותיקור?

משרדנו בוחן את פסק החיוב, הכתובה, התביעות הרכושיות והכלים שכבר הופעלו; מכין בקשה לצווים מדורגים, תגובה לטענת עיכוב או ערעור; ומקפיד להגן על הזכויות הממוניות בלי להסכים שהגט יהפוך לקלף מיקוח.

הרב יצחק דן גרונברגר – דיין, טוען רבני, מוסמך לרב עיר

טלפון: 052-761-6780 | **דוא"ל:** grunberger-law.co.il | 1666law@gmail.com

מקורות עיקריים

- יבמות יד ע"ב; כתובות ב ע"א; רמב"ם, הלכות גירושין פרק א.
- שו"ת הרא"ש כלל מב סימן א; שולחן ערוך אבן העזר סימנים א, ק"ז סעיף יא וק"ט סעיף ו; חלקת מחוקק ובית שמואל שם.
- שו"ת הר"ן סימן לח; שו"ת הרא"ם; ישועות יעקב אבן העזר סימן עז; בית מאיר שם; תשובת נודע ביהודה ופסקי דין רבניים בסוגיית כתובה המעכבת גירושין.
- חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995, סעיף 1(ג); חוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז-1956, סעיף 7א.
- בית הדין הרבני הגדול, תיק 1125604/8, הרב דוד ברוך לאו – נשיא, ניתן ביום ט"ז בשבט תש"ף (11.2.2020).
- בית הדין הרבני האזורי רחובות, תיק 1110808/11, הרכב הרב ציון אשכנזי, הרב אליהו עמאר והרב שמואל דומב, ניתן ביום י"ג בשבט תשפ"א (26.1.2021).
- בג"ץ 6617/18 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, ניתן ביום ד' בכסלו תשע"ט (12.11.2018); בש"פ 701/18.

זכויות וייחוס: כל הזכויות שמורות להרב יצחק דן גרונברגר. אין לפרסם את הגיליון בשלמותו או לעבדו עיבוד מהותי בלי רשות בכתב. בציטוט קצר יש לציין: "הרב יצחק דן גרונברגר, משפט יצחק, גיליון 46", ולצרף קישור לאתר grunberger-law.co.il. הבהרה: זהו עיון תורני ומקצועי כללי, לא פסק הלכה או ייעוץ לתיק מסוים; כל פעולה תלויה בעילת החיוב, בנוסח הפסק ובהחלטות ההרכב המוסמך.